

KIRAGYOGVA

ÉPÍTÉSZ |
Z. Halmágyi Judit, Tóth Tamás

A BUDAI SZENT FERENC SEBEI TEMPLOM FELÚJÍTÁSA

__Egyszerűségében is megkapó építészeti beavatkozás eredménye gazdagítja immár a budai Fő utcát: felújították a Szent Ferenc sebei római katolikus templom homlokzatait. A Z. Halmágyi Judit és Tóth Tamás vezető tervezők által jegyzett, az egykori ispotály és rendház között szerényen, korábban alig észrevehetően meghúzódó, újjászületett épület a szerepéhez és történetéhez méltón, erős kisugárzásával gyakorol hatást környezetére.

__A környezet - a ZHJ építészcsapatától jól ismert tervezésmethodika szerint - a lehető legtágabb értelemben veendő: a fizikai Világörökséghez tartozó Duna-parti és vári panorámától a szellemi és spirituális értelemben vett környezetig.

05

- 01 Kereszt- és
hosszmetszet a belső
látvánnyal
- 02 A Fő utcai
főhomlokzat terve

SZERZŐ | Csontos Györgyi

FOTÓ | Miklós Bernadett, Molnár Ádám, Z. Halmágyi Judit

— A két évvel ezelőtt, a tervezett Nemzetközi Eucharisztikus Kongresszus 2020 (IEC 2020) alkalmából elkezdődött tervezési munka koncepcióalkotásában fontos alapvetés volt újradefiniálni a közvetlen szomszédokhoz – a domináns vörös színével kitűnő Máltai Szeretetszolgálat (volt női kórház, ispotály) robusztus tömbjéhez és a Marczibányi-ház tömegéhez – képest is az épület helyzetét. Az építészeti eszközök között kiemelt szerepet kapó, hagyománytisztelő, de mégis üzenetértékű színválasztást a tágabb környezet (a Batthyányi téri barokk épületegyüttes a Szent Anna-templommal, a vörös téglából épült Szilágyi Dezső téri református templom), valamint a még tágabb környezet, a Mátyás-templom és a budai Vár is befolyásolta. Ebben a sajátos, közrezárt szituációban

az új külső megjelenésével kívántak a tervezők egy „felkiáltójelet” képezni, ezzel emléket állítani a templom történetében meghatározó személynek: Árpád-házi Szent Erzsébetnek, illetve a sok évig itt tevékenykedő apácák (Szent Erzsébetről Nevezett Betegápoló Nővérek) áldozatos munkájának. Az egyedi, a Nap útja által folyamatosan átszínezett kék színárnyalat a Szent Erzsébet királynői vörös palást alatti acélkék ruhájára reagáló költői építészeti asszociáció, valamint a nagy hatású, barokkos színkavalkáddal rendelkező belső tér egyfajta kivetülése, „kifordítása”.

— Az aszimmetrikus, déli toronnyal épített műemlék a megépülte óta eltelt csaknem három évszázad alatt kevés módosulást szenvedett el. [1] [2] Az egyetlen jelentős

03

- 03 A kolostoregyüttes a felújított templomhomlokzattal
- 04 Déli homlokzat a megújult toronnyal
- 05 A kolostoregyüttes a budai part városképében

változásnak, a barokk formájú toronysisak átépítésének hatására viszont még erősebb vizuális kapcsolatba került a környezetét jelentő barokk épületegyüttes leghangsúlyosabb elemével, a Szent Anna-templommal (melynek fontosságát emeli, hogy a Fő utcából csak szűk rálátás nyílik a főhomlokzatra). A háborúban erősen sérült homlokzatokat a hetvenes években rekonstruálták, 2000-ben a Fő utcai homlokzaton vakolatjavítás, festés és kőrestaurátori munkák készültek, de a torony vakolatjavítása elmaradt, így ez nem alkotott kompozíciós egységet a homlokzat többi részével. A következő években a vakolatjavítás folytatódott az északi és keleti oldalon, de a déli oldalon nem. A műemléki felújítás fontos célkitűzése volt az eredeti állapot kompozíciós egységének visszaállítása, egységes színezése (az eredeti árnyalat már a falkutatásokkal sem volt fellelhető). A szennyezett és sérült vakolat megújítása mellett a külső munkák része volt még a toronysisak javítása, homlokzati tagozatok rekonstrukciója, a kő-, fém- és faelemek restaurálása is, melyek között kiemelt értéket

13

11

12

képviselt a főhomlokzat kapukeretezésének plasztikus díszítéssel ellátott felépítménye, és a templomon található három kereszt felújítása. A homlokzati részek felújításánál irányelvnek számított a patinás megjelenés lehető legteljesebb, valamint a megmaradt épületrészek (például az eredeti barokk ablak) megőrzése. A teljes homlokzatrekonstrukcióhoz azonban szükség volt az építészek rendkívül korszerű technikai felkészültségére (például pontfelhő alapú fotogrammetriai felmérési technológia alkalmazása), és nagyon alapos levéltári kutatómunkára (eredeti tervrajzok, fotódokumentációk) is, hogy az idők során megsemmisült részleteket is pótolni tudják. Így kerülhettek fel ismét az épületre az idők során megsemmisült épületelemek rekonstrukciói, mint a timpanon sarkain elhelyezkedő obeliszk, a főpárkány északi oldalán található püspökszobor, az oromkeresztet díszítő puttók, vagy a toronyóra. — A belső helyreállítás bő egy évtizeden keresztül készült közvetlenül a rendszerváltás előtt. A templomtér restaurált barokk szentélyfestménye, dúsan faragott padsorai, 19.

14

01

02

04

05

század végi, de ritkaságszámba menő orgonája a 18. században, a török hódoltság megszűnése után meginduló és felvirágzó rendi építészet jó színvonalú emlékei közé sorolják az épületet. A templombelső részleteinek aprólékos megmunkálása és egységes, jó minőségben megtartott állapota az itt jelen lévő Erzsébet nővérek gondosságának is bizonyítékai. A 2020 tavaszára elkészített külső homlokzatrekonstrukció méltó folytatásává vált ennek a rendkívül alapos belső felújításnak.

— A külső és belső tér egy ponton minőségben, fizikailag és szellemileg is kiemelten összeér: az oltár fölötti Szentlélek-ablak – a külső és belső világ ékeként – új formában építi tovább a teret. A templomhajó ólomkristály csillárjai által ihletett, a barokk művészi extázisát kortárs formában újrairó „kaleidoszkóp-nyílás” üvegrétegei egyszerre gyűjtik össze és szórják szét a fényt kelet felől és felé – a nyugati, sugaras szerkesztésű rózsablakok analógiájára, a Szent Erzsébet-rózsák mintájára – a Bensőt kiragyogva.

08
10

06
07

IRODALOM / REFERENCES

- [1] **Pokorny, Emánuel Dr:** *A Szent Erzsébet-szerzet, tekintettel budapesti kolostorára, templomára és női kórházára*, Szerzői Kiadás, Budapest, A Szent István Társulat Bizománya, 1935, pp.: 5-20.
- [2] **Bor, Ferenc - Tóth, Tímea:** *Budapest I Fő utca 41-43, Bem József rakpart 29, Szent Ferenc Sebei római katolikus templom*, Műemléki tudományos dokumentáció és értékleltár, Hild-Ybl Építéstörténeti és Műemléki Kft, Budapest 2018, pp 35-41.

06

- 06 A templombelsőben a kaleidoszkóp-ablak fényei
07 A főoltár feletti Szentlélek-ablak

SZENT FERENC SEBEI TEPLOM

— A Szent Ferenc sebei templom építéstörténete a török hódoltság alóli felszabadulás idejéig nyúlik vissza. Buda várának 1686. szeptember 2-i visszafoglalása után a már 1541 előtt is jelen lévő szerzetesrendek sorra beadványokat nyújtottak be I. Lipót császárhoz, amelyekben egykori budai és Buda környéki rendházaikat és birtokaikat kérték vissza. A hazánkban már 1225–1226 körül megtelepedett ferences rend* is újra visszaköltözött volna Budára. Ennek első lépéseként telket kértek, és saját választásuk alapján kaptak is a királyi kamara vezetőjétől, báró Tullius Miglio Prombergtől. Az 1691-ben

birtokukba került Duna-parti telken az ostrom idején megrongálódott mecset** és néhány dervislakás állt. A ferencesek építkezésüket kolostoruk nyugati szárnyával kezdték meg 1703-ban. Kápolnának ekkor a mecsetet rendezték be, és stigmatizált Szent Ferenc tiszteletére megáldották, rendháznak pedig a derviskunyhókat használták. [2] A mecset helyére rövidesen egy egyhajós, kis templomot emeltek, amely azonban már hamar felújításra szorult. A hívek száma emelkedett, így a rend egy nagyobb templom építéséről kezdett tárgyalni a városi előljárókkal. Az új templom alapkövét fényes ceremónia keretében 1731. június 19-én áldották meg és helyezték el. Ebben az évben csak az

alapot tudták befejezni. Az bizonyos, hogy a szentély 1735-ben már állott, ekkor ugyanis itt már nyilvános hitvitákat folytattak. [3] A nyugati homlokzat alapozását a városi tanács tudta és beleegyezése nélkül a meglévő kolostor vonala elé léptetve, az úttestre építették fel, emiatt a nyugati oldalon az építkezés egy időre megtorpant. A kész tények elé állított magisztrátus ehhez csak utólag, 1733 márciusában „ad honorem Dei” indoklással adta jóváhagyását. 1736-ban elkészült a sekrestye, a templomhajó 1740-ben kimeszelve készen állott. A torony 1739 októberé és 1741 októberé között épült fel, eredetileg lapos gúlatetővel fedve. A templom tervezőjéről nem maradt fenn forrás, azonban a kivitelező

03

07

személyét ismerjük: Hans Jakob (?–1747) kőműves pallér vezetése alatt építették fel a templomot és a tornyot is. [3]

— A templom belső berendezése és díszítése a rend saját műhelyében készült a következő évtizedben. Ferences fráterek keze munkáját dicséri, akik közül többük neve is fennmaradt, úgy mint a vasmunkákat készítő Cikoria Miklósé, a festő- és szobrászmunkákban részt vevő Kranovetter Józsefé, Huber Bonifácé, Pötzl Dánielé, Sigmund Cipriáné, Ritzner Thimóté, Videmon Izidoré.

— A főoltár 1756-ra készült el Pavich Imre teológianár gondozása és felügyelete alatt, valószínűleg szintén a rendi műhely alkotásaként.

A szentély kifestése még a főoltár felszentelése előtt elkészült, mennyezetképének közepén az assisi Santa Maria degli angeli templom ábrázolásával. 1743 pünkösdjén szólalt meg először a 27 változatú, kétmanuális, mechanikus csúszkarendszerű orgona, amelyet feltehetőleg Videmon testvér készített társával több mint egy évig tartó munkával. [4] 1749 és 1752 között készült el Bernucca Péter adományából a remekbeszabott szószék, amelynek készítője Kranovetter József, a rendi műhely festő és szobrász testvére volt. [5] Szintén a kapisztránus műhely munkái lehetnek a templom gazdagon faragott padosrai, ezek 1756-ra lettek készen. [6]

— A templomot 1757. szeptember 18-án, a Szent Ferenc stigmatizációja ünnepét követő napon szentelte fel a stigmatizált Szent Ferenc tiszteletére Zbisko József Károly tinnini püspök.

A templom és a kolostor ezután alig három évtizedig volt a ferencesek tulajdonában és használatában. II. József 1784. október 15-én, a rend feloszlását követően szemlét tartott a kolostorban, katonai kórháznak alkalmas épületet keresve. 1785. szeptember 25-én kelt rendeletével a vízivárosi kolostort és templomot a Szent Erzsébet szerzet*** bécsi kolostora 18 apácájának adta át az uralkodó, a kapisztránus ferenceseknek pedig a feloszlott

08

09

10

augusztiniánus rend Ország úti kolostorába kellett átköltöznie. Az erzsébet apácák idején a templom architektúrájában gyakorlatilag egyetlen, azonban annál jelentősebb változás történt, amellyel a templom elnyerte végleges formáját. 1891-ben a torony gúlisíksajkját a főváros Eberling István fővárosi osztálymérnök terve szerint lecseréltette a Szent Anna-plébániatemplom toronysisajkjaihoz hasonló, párnatagos, lanternás bronzborítású ácsszerkezetre.

TÓTH TIMEA

* A ferences rend, más néven ferencesek, régebbi nevén franciskánusok: római katolikus szerzetesrend, melyet Assisi Szent Ferenc (1182. január 12. - 1226. október 4.) alapított 1209-ben. Ferences testvérek még Assisi Szent Ferenc életében, már 1225-1226 körül érkeztek Magyarországra. Az első rendtartomány, melyet Esztergomi vagy Magyarországi Provinciának neveztek, 1232-ben vagy 1233-ban vált önállóvá. IV. Béla király segítői voltak a tatárjárás utáni újjáépítésben. A török hódoltság után a testvérek és a házak száma is gyarapodásnak indult. Ekkor

04

Magyarország északnyugati részén a Mariánus Rendtartományból a Szent László Királyról Nevezett (Ladiszlaita) Provinciát, Erdélyben a Szalvatoriánus Tartomány házaiból az erdélyi Szent István Király (Stefanita) Provinciát, majd az ország szívében, Budáig terjedő részen 1757-ben a Bosnyák-Bányavidéki Provincia hazánkba érkező testvéreinek magyarországi házaiból a Kapisztrán Szent Jánosról Nevezett (Kapisztránus) Provinciát állították fel.

** Pokorny Emánuel „Tojgun pasától, Buda egykori kormányzójától épült mecset”-ként jelöli meg az épületet. Ez tévedés, mivel a későbbi kutatások Tojgun pasa mecsetjének helyét a mai Fő utca 32.-ben azonosították. Ezt a dzsámít a kapucinusok kapták meg, helyén a kapucinus templom épült fel. [1] Horler Miklós Maktül Musztafa pasa minarés mecsetjeként jelöli meg az itt álló dzsámít. [3]

*** A budai Erzsébet apácák az aacheni Erzsébet apácák (elizabetánusok) egy csoportja: egyházmegyei jogú betegápoló szerzetesi kongregáció. 1626. V. 5-én Aachenben alapította Apollonia Radermecher. Eleinte jezsuita, majd 1624-től obszerváns ferences lelkivezetés alatt álltak. 1650-ben Grazban, 1709-ben Bécsben telepedtek meg. Bécsből jöttek nővérek 1738-ban Pozsonyba, 1785-ben Budára. [7]

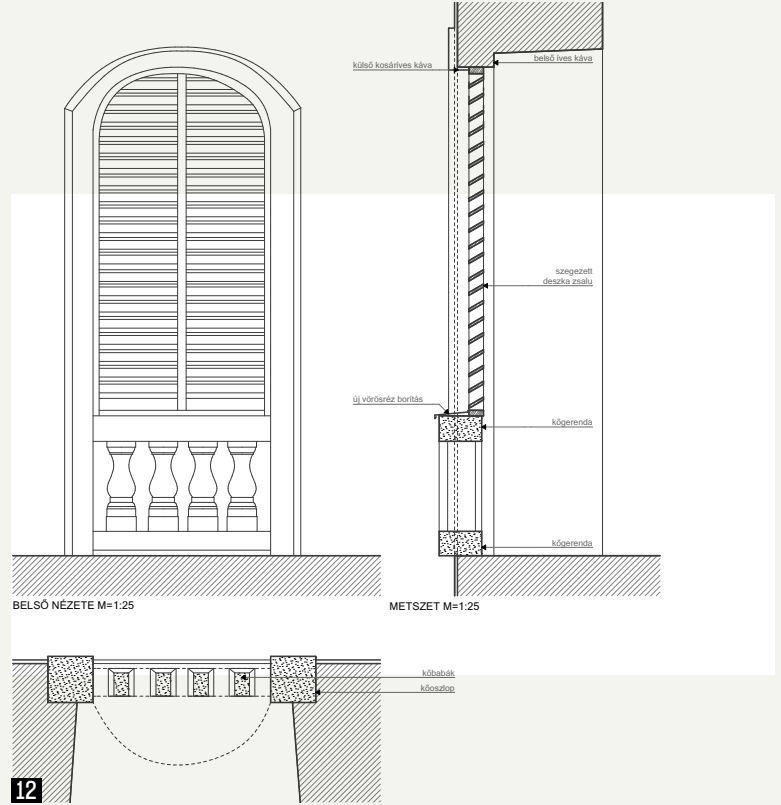
IRODALOM / REFERENCES

- [1] Gerő, Győző: „A Buda-vízvárosi Tojgun pasa dzsámi és a Tojgun pasa Mahalle”, *Budapest Régiségei* XXXVII, 2003, pp 197-208.
- [2] Pokorny, Emánuel: *A Szent Erzsébet-szerzet, tekintettel budapesti kolostorára, templomára és női kórházára*, Budapest 1935, p 24.
- [3] Horler, Miklós, et al: *Budapest műemlékei 1.* (Magyarország műemléki topográfia IV kötet), Budapest 1955, p 652.
- [4] Pokorny 1935, p 91.
- [5] Nagy, Lajos: *Budapest története 1686-1790, Budapest története III - A török kiűzetésétől a márciusi forradalomig*, Budapest 1975, p 238.
- [6] Horler 1955, p 654.
- [7] Aacheni Erzsébet apácák, *Katolikus lexikon*, hozzáférhető: <<http://lexikon.katolikus.hu/A/Aacheni%20Erzs%3A9bet%20ap%3A1c%3A1k.html>> [utolsó belépés: 2020-08-25]

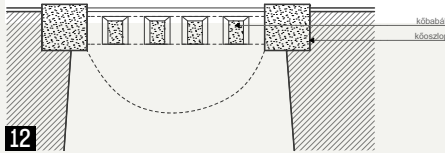

11

BELSŐ NÉZETE M=1:25

METSZET M=1:25

12

13

14

- 08 A Szentlélek-ablak kívülről
- 09 Közele képmunkaközi állapotban
- 10 Szivárványszín fényfolt a templombelsőben
- 11 A toronyablak felújítva
- 12 Az ablak tervei
- 13 Felújítás előtti állapot
- 14 A főbejárat feletti szoborcsoport is megújult

ÉPÍTÉPÍTÉS: Z. Halmágyi Judit, Tóth Tamás | PROJEKTÉPÍTÉS: Miklós Bernadett | MEGBÍZÓ: Esztergom-Budapesti Főegyházmegye
 | ÉPÍTÉS MUNKATÁRSÁK: Tóth Ágnes, Somkutas Bianka, Gacsályi Kinga, Tótor György Emánuel | 3D PONTFELHŐS FELMÉRÉS: Miklós Bernadett
 | MŰEMLEKVÉDELMI TERVDOKUMENTÁCIÓ: Bor Ferenc, Tóth Timea, Hild-Ybl Alapítvány | BELSŐ ÉRTÉKLELTÁR: Molnár Ádám
 | SZENTÉLY-ABLAK: Bokor Gyöngyi, Csizmadia Zsolt iparművészek | KÉPVISELŐ, LEBONYOLÍTÓ: Németh Tamás építész, Kima Stúdió
 | KIVITELEZÉS: Molnár & Molnár Kft. | PROJEKTMENEDZSMENT: EKRON Consulting Kft., Vaits Zoltán, Land Marking Kft. | MŰSZAKI ELLENŐR: Bonifert Zoltán
 | GENERÁLTERVEZŐ: Z. Halmágyi Judit, ZHJ Architects | HOMLOKZATREKONSTRUKCIÓS TANÁCSADÓ: Pintér László, Saint Gobain Hungary
 | FARESTAURÁTOR: Bodnár Gyula | FÉMRESTAURÁTOR: Páhi Attila | KŐRESTAURÁTOR: Osgyányi Vilmos | FALRESTAURÁTOR, FALKUTATÁS: Fazekas Gyöngyi
 | VILLÁMVÉDELEM: Szabó Pál Zoltán | ÁCS: Hum Antal | TORONYÓRA: Kapuy Gyula | FOTÓ: Miklós Bernadett, Molnár Ádám, Z. Halmágyi Judit

ABSTRACTS

ARNÓTH, Ádám: INTERNAL WEALTH

Citation: *Metszet*, Vol 11, No 5 (2020), pp 18-25, DOI: 10.33268/Met.2020.5.1

SYNAGOGUE RESTORATION, BUDAPEST, HUNGARY | Restoration Architect: **Tamás KÖNIG DLA and Péter WAGNER DLA**

Originally designed in the Moorish Revival style by Otto Wagner in 1873, this synagogue served as a place of worship for the more conservative members of Budapest's Jewish community. WWII damage left the building

in a ruinous state, although repairs to the structure did occur, restoration in earnest did not start until 2007. The subsequent works have restored this place of worship to its former splendor and function. Attention paid

to the original design, the Torah Ark and unusual use of Moorish decorative elements have helped demonstrate why this building is one of Budapest's significant historic monuments.

LÉVAI, Tamás: TIME TRAVEL

Citation: *Metszet*, Vol 11, No 5 (2020), pp 26-31, DOI: 10.33268/Met.2020.5.2

PJ VILLA, KOLOZSVÁR (CLUJ-NAPOCA), ROMANIA | Architect: **Miklós PÉTERFFY**

Originally designed in 1937, an amazingly exciting period for architecture anywhere, this family home has recently been modernized. Or has it been restored to its intended form,

with updated technology, use of space and materials. Division of spaces has been achieved by feats of geometry on a grand scale, with curved walls and high ceilings

developing a perfectionist feeling drawing inspiration from the 1930s desire for luxury. A possible destination for architectural tourism for those departing from Budapest.

OSANÁDY, Pál: MILITARY LEGACY

Citation: *Metszet*, Vol 11, No 5 (2020), pp 32-37, DOI: 10.33268/Met.2020.5.3

LMCC ARTS CENTER, GOVERNORS ISLAND, NEW YORK, USA | Restoration Architect: **Jay L. BERMAN**

A former military base has seen a nineteenth-century munitions warehouse converted into a venue for the arts by the Lower Manhattan Cultural Council with the intention of creating

spaces for temporary exhibitions, studio spaces and public events. As one of the few green park areas of New York this offers a location not only for the arts but also for

leisure time activities. The key to this project's success being the fact that a minimum level of work was required due to the architectural strength of the existing building.

WETTSTEIN, Domonkos: SPACE-TIME ILLUSION

Citation: *Metszet*, Vol 11, No 5 (2020), pp 38-43, DOI: 10.33268/Met.2020.5.4

STADT CASINO, BASEL, SWITZERLAND | Architects: **HERZOG and DE MEURON**

The designers of this project have taken an approach similar to that of an Eszterházy novel: travelling through a multifaceted history of spaces from point of view to point of view. This might be an act of fantasy

or irony resulting in a restoration of neo-baroque elements, insertion of contemporary interventions, resulting in maintaining the original acoustic quality of the concert hall and improved non-performance circulation

areas: foyer, stairwells and corridors which now create a new sequential flow throughout the building complex.

WARE-NAGY, Orsolya: REALISTIC, WALK-IN MODEL, OR THE NEW OLD

Citation: *Metszet*, Vol 11, No 5 (2020), pp 44-49, DOI: 10.33268/Met.2020.5.5

RESTORATION OF THE HORSE RIDING-HALL, BUDAPEST, HUNGARY | Restoration Architects: **Ferenc POTZNER**

A key element of the National Hauszmann project to restore or rebuild monumental buildings in Budapest's Castle District includes this Riding-Hall damaged in WWII and finally demolished in the 1950s. Obviously

when a building is totally demolished rebuilding to original plans will not occur due to changes in materials, construction methods or statutory requirements. The question arising being that of "is this a faithful reconstruction

or a full-scale architectural model" erected in an attempt to satisfy grandiose plans or a false sense of history?

CSONTOS, Györgyi - TÓTH, Tímea: ENLIGHTENMENT

Citation: *Metszet*, Vol 11, No 5 (2020), pp 50-57, DOI: 10.33268/Met.2020.5.6

CHURCH OF THE STIGMATIZATION OF SAINT FRANCIS, BUDAPEST, HUNGARY | Restoration Architects: **Judit Z. HALMÁGYI and Tamás TÓTH**

Often religious buildings fall into a state of neglect, here a Roman Catholic Church suffered from a combination of problems: being part of a none too sympathetic urban composition and neglect due to dissolution

during the communist era. The architects responsible for the restoration started by making a full digital survey of the building from which analysis of required works could be implemented. Improvements to the

building's fabric, quality of lighting and its place in the urban context have been vastly improved upon.

DOMBOVARI, János: REPAIRED FINALE

Citation: *Metszet*, Vol 11, No 5 (2020), pp 58-63, DOI: 10.33268/Met.2020.5.7

HARD ROCK HOTEL, BUDAPEST, HUNGARY Architects: **László SZÁSZ and Erzsébet HAJNÁDY**

Following the established business model of the Hard Rock company design concepts are handled by their local franchise partner. Here the decision was made to respect the existing

building's elevations, whilst adding a three storey high golden crown that responds to the location, Nagymező Utcá's, Broadway like ambitions. To lift a corner site architecturally

with a bold, traditionally, out of context statement. This approach completes the problem of a poorly massed streetscape whilst adding a taste of Rock 'n' Roll rebellion.